
BOEKBESPREKINGEN

¶ John Exalto en Fred van Lieburg (red.), *Spoken op het kerkhof. Verkenningen van protestantse vertelcultuur*, Zoetermeer: Meinema, 2009, 160 pagina's, ISBN 978 90 211 4251 7, €18,00.

¶ Lodewijk Winkeler

Een religieuze vertelcultuur wordt vaak geassocieerd met het katholicisme, met zijn heiligenlevens en wonderverhalen. Maar ook de protestanten kunnen er wat van. Vooral in de negentiende eeuw wemelde het van de 'uitredingen', 'openbaringen' en 'verschijningen'. Deze fascinerende bundel over de protestantse vertelcultuur pakt de draad op van het onderzoek van Ton Dekker, oud-medewerker van het Meertensinstituut. Dekker publiceerde in 1984 een studie naar protestantse vertellingen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Hij analyseerde hiervoor de Réveil-periodieken *De christelijke verzamelaar* en *De christelijke familiekring* en kwam verhalen tegen rond thema's als bekering, dood en Gods hulp dan wel straf. Dekker heeft zijn moeilijk bereikbare, Duitstalige artikel uit 1984 voor deze bundel bewerkt. Het biedt een stevig heuristisch en analytisch handvat voor de overige artikelen in deze bundel.

Jacques Dane en Richard van Schoonderwoerd volgen een protestants-christelijk 'stadssprookje' (*urban legend*) uit 1866: *Jessica's first prayer*. De thematiek is die van het straatarme, ongelovige kind, dat een afgedwaalde gelovige op het rechte pad terugbrengt – een combinatie, aldus de auteurs, van de 'sociale quaestie' en het Réveil. Het verhaal was in protestantse kring kennelijk populair: de vertaling van 1867 werd minstens 22 maal herdrukt, en in de jaren 1977-1996 verschenen er nog zeven drukken van een hertaling.

Bart Wallet begeeft zich in het genre van de *foundational myths*, en wel de bekering van Hendrik de Cock door de bejaarde Klaas Kuipinga. Het is een bekend thema, dat we onder meer in de biografie van Abraham Kuyper terugvinden. Wallet volgt het verhaal in zijn overlevering en ontmythologiseert het dan: Kuipinga was niet de

eenvoudige piëtist en eenling die het verhaal van hem maakte, maar een invloedrijke notabele... John Exalto volgt de beroemde geschiedenis van de auteurs van de Statenvertaling, die voor de toen heersende pestepidemie werden gespaard, hetgeen de Statenvertaling in de ogen van veel protestanten een effectief streepje voor gaf op latere vertalingen.

Het achterblijven van onuitwisbare bloedsporen is een thema dat over de hele wereld in verhalen is terug te vinden. Fred van Lieburg illustreert het thema aan de hand van de moord op dominee Steurbout van Oudemanhuispolder in 1668. De bloedvlekken zijn helaas niet meer te zien. In feite werd er na een brand in 1713 een geheel nieuwe preekstoel geplaatst. Ik kan niet nalaten op te merken dat een beetje katholiek zou verwachten dat ook op deze nieuwe preekstoel de bloedvlekken op wonderbaarlijke wijze terug zouden komen, maar een dergelijke uitbreiding van het verhaal gaat protestanten wat te ver, vrees ik.

Erik Venbrux haalt vervolgens verhalen naar voren over spoken op het kerkhof, geesten van doden die nog geen rust kunnen vinden. In feite komt er in deze verhalen geen spook voor, en handelen zij allemaal alleen over de angst voor kerkhoven in de nacht. Eigenlijk zijn deze verhalen, al stelt Venbrux dit niet met zoveel woorden, ontmythologiseren van het spokenverhaal. In elk verhaal blijkt de schrik of zelfs de dood van de kerkhofbezoeker een natuurlijke oorzaak te hebben, van angst tot een ongelukkig rondgezwaaide bezemsteel.

De bundel begint met een *urban legend*, en eindigt er ook mee, en wel een bijzonder actuele *urban legend*: de alsmaar rondgemailde kettingbrieven met orthodoxe protesten tegen films over het leven van Jezus, waarin hij zou worden uitgebeeld als hoerenloper of homoseksueel. Alleen al het voornemen om zo'n film te maken leidde steeds weer tot de oplevingen van dergelijke mailbox-vervuilers (zogenaamde *hoax*-en), nog lang nadat het gerucht ontmaskerd of de film afgeblazen was. Interessant is dat in al deze e-mails clichématig